

การจัดการความรู้เพื่อขยายผลการผลิตข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
Knowledge Management for Extension of Organic Rice Growing Outcome
of the in Pak phanang river basin

อลิสา เลียงรื่นรมย์^{1*}, สุขกมล รัตนสุภา², ชำนาญ ขวัญสกุล³ และประเสริฐ กองสง⁴
Alisa Liangruenrom^{1*}, Sukkamon Rattanasupa², Chumnun Khansakun³
and Prasert Kongsong⁴

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาภาษาไทย, คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

¹ Assistant Professor, Department of Thai Language, Faculty of Education and Arts, Hat Yai University.

² อาจารย์, สาขาวิชาศึกษาทั่วไป, คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

² Lecturer, Department of General Education, Faculty of Science and Technology, Rajamangala University of Technology Srivijaya.

³ อาจารย์, สาขาวิชาพัฒนาการเกษตรและธุรกิจเกษตร, คณะเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

³ Lecturer, Department of Agricultural and Agricultural Business Development, Faculty of Agriculture, Rajamangala University of Technology Srivijaya.

⁴ นักวิชาการปฏิรูปที่ดินชำนาญการ, สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

⁴ Academic Expert of Land reform, Agricultural Land Reform Office.

* Corresponding author, E-mail: alisa_l@hu.ac.th

บทคัดย่อ

การสื่อสารกับเกษตรกรให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของวิถีเกษตรอินทรีย์ เพื่อขยายผลการผลิตข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือ (KM tools) ได้แก่ การระดมสมอง (Brainstorming) ร่วมกับชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice-CoP) สกัดความรู้การทำงานข้าวอินทรีย์ โดยการเล่าเรื่อง (Storytelling) แล้วจัดเก็บความรู้เพื่อนำไปปฏิบัติร่วมกับพี่เลี้ยง (Mentor) ซึ่งมีการทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Review) และมีนักวิชาการเกษตรมาสอนงาน (Coaching) ควบคู่กับผู้รู้ในองค์กร (Center of Excellence-CoE) และเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) จนได้ความรู้ที่ชัดเจนเขียนเรียบเรียงออกมาเป็นคู่มือการปฏิบัติงาน (Work Manual) ใช้เอกสารประกอบการแบ่งปันความรู้ (Share) เรื่องการทำงานข้าวอินทรีย์แก่เกษตรกรที่สนใจได้เรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนเป็นเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังที่มีการติดต่อปรึกษาหารือ และแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว ภายใต้ Social Network ของกลุ่มเกษตรกร ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการความรู้, การผลิตข้าวอินทรีย์

Abstract

Communication for Extension of Organic Rice Growing Outcome of the in Pak phanang river basin. By using knowledge management (KM tools): brainstorming, community of practice-CoP, storytelling, and stored knowledge to practice with mentor and after action review and coaching by agricultural scientists, Center of Excellence-CoE, peer assist, work manual. as well as sharing and social network of hectares under rice farmers. It results in strengthening sustainably.

Keywords: Knowledge Management, Organic Rice

บทนำ

ข้าวที่ผลิตด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์ จัดเป็นอาหารปลอดภัย(Food Safety) ด้วยระบบการผลิตตามธรรมชาติ มุ่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อการผลิตอย่างยั่งยืน โดยใช้สารอินทรีย์ ไม่ใช้สารเคมี ดำเนินการผลิตภายใต้แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่พระราชทานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดการพัฒนากษัตริ์ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ คือ การพอมีพอกิน (เสกสรร สิทธาคม, 2556) จึงเรียกกันว่า “ข้าวอินทรีย์” เป็นสินค้าที่กลุ่มผู้รักสุขภาพนิยมบริโภคเป็นอย่างมาก แต่จำนวนผลผลิตก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการ ทั้งตลาดภายในประเทศและการส่งออกในตลาดต่างประเทศ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น เช่น ยางพารา ปาล์ม ทดแทนในพื้นที่ปลูกข้าวเดิม ทำให้พื้นที่ปลูกข้าวลดน้อยลง รวมทั้งปัจจุบันชาวนาหรือเกษตรกรส่วนใหญ่นิยมใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีในการทำนาข้าว ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่ใช่ข้าวอินทรีย์ อีกทั้งยังไม่มั่นใจว่าการทำนาข้าวโดยไม่ใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี จะทำให้ได้รับผลผลิตที่ดีมีคุณภาพได้

“พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง” เคยเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนามากที่สุด โดยอาศัยน้ำจากแม่น้ำปากพนัง ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญของลุ่มน้ำปากพนัง จึงเป็นแหล่งปลูกข้าวชั้นดีของภาคใต้ และเป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญรุ่งเรืองทุก ๆ ด้าน จนเป็นที่รู้จักของผู้คนอย่างกว้างขวางในนาม “เมืองแห่งอู่น้ำ อุ่น้ำ” แต่ปัจจุบัน “ลุ่มน้ำปากพนัง” กลับมีปัญหามากหลายประการเกิดขึ้นด้วยสาเหตุจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป เนื่องจากเกษตรกรปรับเปลี่ยนจากการทำนาข้าวมาเลี้ยงกุ้งกุลาดำ เพราะราคาและผลตอบแทนได้ดีกว่าทำนาข้าว แต่ภายหลังเกิดโรคระบาด และปัญหาดินเค็มไม่สามารถใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ ประกอบกับปัญหาอุทกภัยจนไม่สามารถทำนาได้ ชาวลุ่มน้ำปากพนังจึงมีฐานะค่อนข้างยากจน และต้องปรับตัวจากการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมาพึ่งพาตนเองตามปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ของตนมากขึ้น โดยการเรียนรู้เพื่อการผลิตอื่น ๆ (ตฤณ สุขนวล, 2554) หน่วยงานต่าง ๆ จึงมีโครงการเพื่อพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รวมทั้งจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน เพื่อถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีการเกษตรเสริมสร้างอาชีพแก่เกษตรกร เพื่อฟื้นฟูอาชีพและเศรษฐกิจชุมชนให้เจริญรุ่งเรืองดังเช่นในอดีต

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูภูมิปัญญาในการทำนาข้าว ตามวิถีเกษตรอินทรีย์ เพื่อขยายผลไปยังเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงให้เปลี่ยนจาก “นาเคมี เป็นนาอินทรีย์” ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง คือเน้นการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนก่อน หากมีผลผลิตมากจึงนำออกขายในพื้นที่ต่อไป รวมทั้งเป็นการเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ในภาพรวมของประเทศ จึงควรมีการพัฒนาวิธีการสื่อสารเพื่อขยายผลไปยัง

เกษตรกรที่มีประสิทธิภาพ โดยการพัฒนาเทคนิคและกระบวนการสื่อสารที่สามารถสร้างความเข้าใจได้อย่างแท้จริง นำไปสู่การปรับเปลี่ยนค่านิยม และวิถีชีวิตเพื่อการพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์อย่างยั่งยืน สามารถเพิ่มจำนวนผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังได้มากขึ้น ได้หันมาปลูกข้าวอินทรีย์ เพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหาร สร้างรายได้ และลดรายจ่ายในครัวเรือน ประสบความสำเร็จมาอย่างต่อเนื่องมากกว่า 10 ปี อีกทั้งมีภูมิปัญญาการปลูกข้าวด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์ที่น่าสนใจ (อลิสสา เลียงรื่นรัมย์ และคณะ, 2559)

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการปลูกข้าวอินทรีย์ของกลุ่มข้าวอินทรีย์ครบวงจร บ้านยางยวน ตำบลดอนตรอ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าองค์ความรู้และภูมิปัญญาเรื่องการปลูกข้าวอินทรีย์ ยังมีได้เผยแพร่สู่เกษตรกรในวงกว้าง ยังมีเกษตรกรจำนวนมากที่ขาดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับพันธุ์ข้าว กระบวนการปลูก การดูแลรักษา และกำจัดศัตรูข้าว ด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์ จึงทำให้ได้ผลผลิตที่ไม่มีคุณภาพและไม่ใช่ข้าวอินทรีย์ตามความต้องการของผู้บริโภคกลุ่มรักสุขภาพ

ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงนำกระบวนการจัดการความรู้มาเป็นเครื่องมือในการสกัดความรู้จากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการปลูกข้าวอินทรีย์ เพื่อถอดบทเรียนความสำเร็จ แล้วนำมาเรียบเรียงเป็นคู่มือการปลูกข้าวอินทรีย์ เพื่อขยายผลการผลิตข้าวอินทรีย์แก่เกษตรกรรายอื่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
2. เพื่อสื่อสารขยายผลการผลิตข้าวอินทรีย์แก่เกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือการสื่อสารที่คณะผู้วิจัยนำมาใช้ในการสกัดความรู้จากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำนาข้าวอินทรีย์ แล้วนำองค์ความรู้ที่ได้เข้าสู่กระบวนการจัดการความรู้ เพื่อทบทวนและตรวจสอบความถูกต้องขององค์ความรู้กับกลุ่มชาวนา โดยใช้เครื่องมือการจัดการความรู้ (KM Tools) ซึ่งการจัดประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเกษตรกร นักวิชาการเกษตร และนักวิจัยเป็นกระบวนการสื่อสารที่สำคัญ ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีเกษตรอินทรีย์ นำมาเรียบเรียงเป็นคู่มือการปลูกข้าวอินทรีย์ เพื่อการสื่อสารขยายผลการผลิตข้าวอินทรีย์แก่เกษตรกรรายอื่นในพื้นที่ใกล้เคียง ดังกรอบแนวคิดการวิจัยต่อไปนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) กับกลุ่มชาวอินทรีนครบวงจร บ้านยางยวน ตำบลดอนตรอ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเกษตรกรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ จำนวน 10 ราย ดำเนินการสื่อสารความสำเร็จไปสู่เกษตรกรที่มีความสนใจและเริ่มปรับเปลี่ยนมาผลิตข้าวอินทรีย์ จำนวน 20 คน คณะผู้วิจัยได้มีวิธีการดำเนินการวิจัยตามกรอบกระบวนการจัดการความรู้ (KM Process) และเครื่องมือที่ใช้ (KM tools) ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดความรู้ (Identify)

จากการลงพื้นที่ดำเนินการวิจัยดังกล่าว ทำให้ทราบว่ากลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมีกลุ่มเกษตรกรทำนาข้าวตามวิถีเกษตรอินทรีย์มาช้านาน และมีภูมิปัญญาการลดต้นทุน ด้วยการทำปุ๋ยอินทรีย์ และการทำน้ำหมักชีวภาพ เพื่อการบำรุงรักษาต้นข้าว และการกำจัดโรคแมลง และศัตรูพืชได้หลากหลายวิธี โดยไม่พึ่งพาสารเคมี แต่องค์ความรู้ที่มีได้เผยแพร่สู่เกษตรกรในวงกว้าง จึงได้ดำเนินการจัดการความรู้ร่วมกันระหว่างนักวิชาการเกษตร นักวิจัย และผู้นำกลุ่มเกษตรกรกลุ่มชาวอินทรีนครบวงจร บ้านยางยวน ตำบลดอนตรอ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยการเสวนापูดคุยถึงความเป็นมาของกลุ่มเกษตรกร และความสำเร็จในการทำนาข้าวอินทรีย์ ปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มเกษตรกร โดยการระดมสมองเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ และร่วมหาแนวทางแก้ปัญหาของเกษตรกรผู้สนใจการทำนาข้าวอินทรีย์

KM tools ที่ใช้ คือการระดมสมอง (Brainstorming) เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ โดยการเสวนาพูดคุยกับกลุ่มเกษตรกรที่ทำนาข้าวอินทรีย์ ซึ่งเป็นชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice-CoP) และการมีนักวิชาการเกษตรเป็นที่ปรึกษา (Mentor) คอยให้คำปรึกษาในการคิดแนวทางแก้ไขปัญหา

ผลที่ได้รับ คือทราบถึงศักยภาพของเกษตรกรกลุ่มข้าวอินทรีย์ครบวงจร บ้านยางยวน ตำบลดอนตรอ อำเภอลำดวนบุรีรัมย์ จังหวัดนครราชสีมา ที่รวมกลุ่มกันทำนาข้าวอินทรีย์ และพบประเด็นที่น่าสนใจ 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรก เกษตรกรสมาชิกกลุ่มมีความรู้และประสบการณ์ทำนามาช้านาน สามารถผลิตข้าวอินทรีย์ที่มีคุณภาพดี แต่ผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค จึงต้องการจะสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้สนใจทำนาข้าวอินทรีย์เพิ่มขึ้น เพื่อจะได้มีผลผลิตมากขึ้นในปีถัดไป ประเด็นที่สอง เกษตรกรรุ่นใหม่ที่สนใจการทำนาข้าวอินทรีย์ ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการทำนา และการดูแลรักษาต้นข้าว ทำให้ไม่ได้ผล ขาดทุน และล้มเลิกการทำนาข้าวอินทรีย์ไปประกอบอาชีพอื่น ดังนั้น นักวิจัยและนักวิชาการเกษตร จึงร่วมกันวางแผนดำเนินการจัดการความรู้

ขั้นที่ 2 สร้างและแสวงหาความรู้ (Create and Acquire)

นักวิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกร และนักวิชาการเกษตร เพื่อค้นหาความรู้ของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำนาข้าวอินทรีย์ และจดบันทึกข้อมูลจากการเล่าเรื่อง แล้วจัดประชุมเกษตรกร ร่วมกับนักวิชาการเกษตร ซึ่งเป็นการทบทวนความรู้ที่เก็บมาได้จากการสัมภาษณ์ เป็นการเรียนรู้ระหว่างทำงาน (AAR: After Action Review) ทำให้เกษตรกรได้มีโอกาสทบทวนความรู้เดิม และเรียนรู้ความรู้ใหม่ แล้วจดบันทึกความรู้ไว้เพื่อเผยแพร่ต่อไป

KM tools ที่ใช้ คือชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice-CoP) ที่นักวิจัยได้สกัดความรู้การทำนาข้าวอินทรีย์ โดยการเล่าเรื่อง (Storytelling) แล้วจัดประชุมทบทวนการปฏิบัติ (After Action Review) ซึ่งได้เรียนรู้คิดเห็น (Learning Reviews) กับนักวิชาการเกษตร และนักวิจัยจากศูนย์วิจัยข้าว นครราชสีมา เป็นที่ปรึกษา (Mentor) คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับเทคนิควิธีการบำรุงรักษาต้นข้าว

ผลที่ได้รับ คือ จำนวนพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรใช้ปลูกในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ความรู้เกี่ยวกับการทำนาข้าวอินทรีย์ ซึ่งเป็นความรู้เดิมที่มีอยู่ในตัวเกษตรกร และความรู้ใหม่จากนักวิชาการเกษตร

ขั้นที่ 3 รวบรวมและจัดเก็บความรู้ (Collect/Organize)

นักวิจัยได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าวอินทรีย์ และวางแผนการทำนาข้าวอินทรีย์ร่วมกับเกษตรกรกลุ่มข้าวอินทรีย์ครบวงจร บ้านยางยวน ตำบลดอนตรอ อำเภอลำดวนบุรีรัมย์ จังหวัดนครราชสีมา ที่มีความรู้และประสบความสำเร็จในการทำนาข้าวอินทรีย์ โดยการจัดประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ และนัดหมายลงพื้นที่ดำเนินการทำนาข้าวอินทรีย์ร่วมกัน และดูแลร่วมกันทุกระยะการเจริญเติบโต

KM tools ที่ใช้ คือการเรียนรู้ระหว่างทำงาน (After Action Review) เพื่อทบทวนการปฏิบัติตามขั้นตอนการทำนาข้าวอินทรีย์ โดยมีนักวิชาการเกษตรร่วมลงพื้นที่เป็นระยะ คอยสอนงาน (Coaching) เพิ่มเติมความรู้ตามหลักวิชาการเกษตรแก่เกษตรกร โดยมีเกษตรกรที่มีประสบการณ์มาเล่าเรื่องการทำน้าหมักชีวภาพเพื่อการบำรุงต้นข้าว และกำจัดศัตรูข้าว จึงเป็นเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) ทำให้เกษตรกรได้รับความรู้ใหม่ และมีความมั่นใจในการทำนาข้าวอินทรีย์ให้ได้ผลสำเร็จที่ดี

ผลที่ได้รับ คือความรู้การทำนาข้าวอินทรีย์ที่ชัดเจนขึ้น พร้อมนำไปเรียบเรียงเป็นคู่มือการปลูกข้าวอินทรีย์ เพื่อการเผยแพร่แบ่งปันแก่เกษตรกรรุ่นต่อไป

ขั้นที่ 4 การเข้าถึงความรู้ (Access)

การเข้าถึงความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำนาข้าวอินทรีย์ นักวิชาการเกษตร และเจ้าหน้าที่จากศูนย์วิจัยข้าวนครศรีธรรมราช โดยการร่วมประชุม แลกเปลี่ยนความรู้ พบปะปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ในระหว่างการทำนาข้าวอินทรีย์ทุกระยะ

KM tools ที่ใช้ คือแหล่งผู้รู้ขององค์กร (CoE) การเข้าถึงข้อมูล ด้วยวิธีการสอบถามข้อมูลจากผู้รู้ในชุมชน นักวิชาการเกษตร และบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐที่เคยติดต่อกันมาตั้งแต่เริ่มแรก

ผลที่ได้รับ คือเกษตรกรมีเข้าใจในการกำจัดศัตรูข้าวด้วยวิธีเกษตรอินทรีย์ และมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเกษตรกรกับบุคลากรภาครัฐ

ขั้นที่ 5 แบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Share)

นักวิจัยได้จัดประชุมอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการทำนาข้าวอินทรีย์ และวางแผนการทำนาข้าวอินทรีย์ร่วมกับเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ตำบลดอนตรอ อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่สนใจจะเรียนรู้การทำนาข้าวอินทรีย์ พร้อมทั้งแนะนำให้รู้จักเกษตรกรกลุ่มข้าวอินทรีย์ครบวงจร บ้านยางยวน ซึ่งเป็นเกษตรกรที่มีความรู้และประสบความสำเร็จในการทำนาข้าวอินทรีย์ มาถ่ายทอดความรู้ในลักษณะเล่าเรื่องการทำนาข้าวอินทรีย์ให้เกษตรกรรุ่นใหม่ได้ฟัง ในบรรยากาศที่เป็นกันเอง พร้อมทั้งมอบเอกสารเผยแพร่คู่มือการทำนาข้าวอินทรีย์ให้เกษตรกรรุ่นใหม่ไว้ เพื่อศึกษาฝึกปฏิบัติและประยุกต์ใช้ต่อไป

KM tools ที่ใช้ คือการเล่าเรื่อง (Storytelling) จากประสบการณ์การทำนาข้าวอินทรีย์ พร้อมทั้งแจกพันธุ์ข้าว และคู่มือการทำนาข้าวอินทรีย์ให้เกษตรกรรุ่นใหม่ (Work Manual) เพื่อให้เกษตรกรรุ่นใหม่สามารถปฏิบัติตามขั้นตอนได้อย่างง่าย โดยมีเกษตรกรกลุ่มข้าวอินทรีย์ครบวงจร บ้านยางยวน ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง (Mentor) ซึ่งได้มีการแลกเปลี่ยนหมายเลขโทรศัพท์ และไอทีไลน์ (Social Network) เพื่อความสะดวกในการติดต่อสื่อสารกันต่อไป

ผลที่ได้รับ คือมีการสื่อสารขยายผลเพื่อถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำนาข้าวอินทรีย์ ทั้งที่เป็นการสื่อสารด้วยวาจา และการสื่อสารด้วยลายลักษณ์อักษร ซึ่งมีการสร้างความสัมพันธ์รวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายเกษตรกรชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

ขั้นที่ 6 การนำความรู้ไปใช้ (Apply)

เมื่อเกษตรกรรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติการทำนาข้าวอินทรีย์ โดยมีเกษตรกรกลุ่มข้าวอินทรีย์ครบวงจร บ้านยางยวน ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ควบคู่กับการใช้คู่มือการทำนาข้าวอินทรีย์เป็นแนวทางการปฏิบัติด้วย ได้มีการประชุมทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Review) เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงรายละเอียดเนื้อหาความรู้สำหรับการเผยแพร่ต่อไป

KM tools ที่ใช้ คือเกษตรกรพี่เลี้ยง (Mentor) คอยให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง เสร็จแล้วมีการประชุมทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Review) รวมทั้งมีนักวิชาการเกษตรเป็นผู้สอนงาน (Coaching) เพิ่มเติมความรู้ทางวิชาการแก่เกษตรกร

ผลที่ได้รับ คือ คู่มือการทำนาข้าวอินทรีย์ ที่ผ่านการปรับปรุงเนื้อหาได้ถูกต้องเป็นแนวทางปฏิบัติแก่เกษตรกรรุ่นใหม่ โดยใช้หลักการการจัดการความรู้ (KM) สกัดความรู้และพัฒนาเนื้อหา จนเป็นที่น่าเชื่อถือ สามารถปฏิบัติตามได้จริง

ผลการวิจัย

จากวิธีดำเนินการดังกล่าว สามารถสรุปแนวคิดตามกรอบกระบวนการจัดการความรู้ (KM Process) และเครื่องมือการจัดการความรู้ (KM tools) ดังต่อไปนี้

KM Process	KM Tool	วิธีการดำเนินงาน
ขั้นที่ 1 กำหนดความรู้ (Identify)	- Brainstorming - Mentor	1. ประชุมนักวิชาการเกษตร นักวิจัย และผู้นำเกษตรกร โดยการระดมสมอง และวางแผนร่วมกัน
ขั้นที่ 2 สร้างและแสวงหาความรู้ (Create/Acquire)	- CoP - Storytelling - After Action Review - Mentor	1. สัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกร และนักวิชาการเกษตรเกี่ยวกับความสำเร็จในการทำนาข้าวอินทรีย์ 2. จัดบันทึกข้อมูลจากการเล่าเรื่อง 3. ประชุมทบทวนความรู้ที่เก็บมาได้
ขั้นที่ 3 รวบรวมและจัดเก็บความรู้ (Collect/Organize)	- After Action Review - Coaching - Peer Assist	1. ประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ และดำเนินการร่วมกัน 2. นักวิชาการเกษตร คอยสอนงาน 3. มีการพบปะกันระหว่างเกษตรกรในพื้นที่
KM Process	KM Tool	วิธีการดำเนินงาน
ขั้นที่ 4 เข้าถึงความรู้ (Access)	- Center of Excellence (CoE)	1. การเข้าถึงความรู้ในองค์กร ได้แก่ เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำนาข้าวอินทรีย์ นักวิชาการเกษตร และเจ้าหน้าที่จากศูนย์วิจัยข้าวนครศรีธรรมราช
ขั้นที่ 5 แบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Share)	- Storytelling - Work Manual - Mentor - Social Network	1. ถ่ายทอดความรู้ในลักษณะเล่าเรื่อง 2. แจกคู่มือการทำนาข้าวอินทรีย์ 3. มีเกษตรกรพี่เลี้ยง ทุกระยะการทำนาข้าวอินทรีย์ 4. ใช้ Line เป็นช่องทางการสื่อสารสร้างเครือข่ายกัน
ขั้นที่ 6 การนำความรู้ไปใช้ (Apply)	- Mentor - After Action Review - Coaching	1. เกษตรกรกลุ่มข้าวอินทรีย์ครบวงจร เป็นพี่เลี้ยง 2. จัดการประชุมทบทวนหลังการปฏิบัติ 3. นักวิชาการเกษตรเป็นผู้สอนงาน

สรุปและอภิปรายผล

การใช้กระบวนการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารขยายผลการทำนาข้าวอินทรีย์แก่เกษตรกรรุ่นใหม่ ทำให้มองเห็นศักยภาพของเกษตรกรที่จะทำหน้าที่เป็นวิทยากร และเป็นเกษตรกรต้นแบบในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำนาข้าวอินทรีย์ได้ และสามารถสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ทำนาข้าวอินทรีย์ได้เพิ่มมากขึ้น เกิดการรวมกลุ่มกันเป็นนาแปลงใหญ่เพื่อการผลิตข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ซึ่งเกษตรกรมีการระดมสมอง (Brainstorming) วางแผนการผลิตร่วมกัน และดูแลช่วยเหลือกันและกันในลักษณะเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) และมีกระบวนการแบ่งปันความรู้ (Share) บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เฟซบุ๊ก และไลน์ (Social Network) ของกลุ่มเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานของอริสา เลียงรัตนรัมย์ และสุกมล รัตนสุภา (2559) ที่ใช้การจัดการความรู้ในการสื่อสารขยายผลการผลิตข้าวไร่ในแปลงยางพาราได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แม้ว่าเกษตรกรรุ่นใหม่จะสามารถทำนาข้าวอินทรีย์ตามคำปรึกษาของเกษตรกรพี่เลี้ยง และคู่มือการปลูกข้าวอินทรีย์ แต่เกษตรกรบางรายก็ยังขาดทักษะการจัดการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ปัญหาข้าวปนจึงเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง และเมล็ดพันธุ์ที่ได้จึงไม่ใช่เมล็ดที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง อันเนื่องมาจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วเก็บข้าวเปลือกปนกันหลายพันธุ์ และใช้เครื่องนวดข้าวที่มีการนวดข้าวพันธุ์อื่นมาก่อน ทำให้มีเมล็ดข้าวต่างพันธุ์ผสมมาด้วย ส่งผลต่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมข้าว และการสูญหายของสายพันธุ์ ดังนั้น จึงต้องมีการสอนงานโดยนักวิชาการเกษตรเพิ่มเติมในเรื่องการจัดการผลิตที่มีประสิทธิภาพด้วย เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การจัดการความรู้ยังต้องมีการทบทวนหลังการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดผลสำเร็จ

การสื่อสารขยายผลการผลิตข้าวอินทรีย์ให้ประสบผลสำเร็จ จนสามารถสร้างเครือข่ายเกษตรกรที่มีความรู้ความเข้าใจก่อให้เกิดความยั่งยืนในชุมชนได้นั้น มีปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ

1. ภาวะผู้นำของประธานกลุ่มเกษตรกร มีความเข้มแข็ง กระตือรือร้นในการทำงานเพื่อส่วนรวม และเสียสละอุทิศตนให้ความรู้ และเป็นพี่ปรึกษาแก่เพื่อนเกษตรกร สามารถทำงานร่วมกับนักวิชาการเกษตรได้ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์แก่สมาชิกกลุ่มเกษตรกร

2. การประชุมทบทวนความรู้หลังปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกษตรกรได้ประเมินความรู้ของตนเอง และร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ นำไปสู่การร่วมแก้ปัญหาของเพื่อนเกษตรกร ทำให้เกิดความร่วมมือในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ได้ผลผลิตข้าวอินทรีย์เหมือนกัน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มข้าวอินทรีย์ครบวงจร บ้านยางยวน ตำบลดอนตรอ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินการถ่ายทอดองค์ความรู้การปลูกข้าวอินทรีย์ทุกขั้นตอนอย่างละเอียดแก่เกษตรกรผู้สนใจวิถีเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณปัญญาเรือน ทองจำรัส ที่ให้ความเอื้อเฟื้อสถานที่ดำเนินการวิจัยและอำนวยความสะดวกแก่นักวิจัยเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

นภัสวรรณ ไทยานันท์. เครื่องมือสามัญประจำ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

<http://www.ftpi.or.th/2016/8987> (วันที่ค้นข้อมูล : 19 พฤศจิกายน 2558).

อรวรรณ น้อยวัฒน์. เครื่องมือจัดการความรู้. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

www.ubu.ac.th/web/files_up/44f2014062418042464.pdf (วันที่ค้นข้อมูล : 19 พฤศจิกายน 2558).

อลิสรา เลี้ยงรื่นรมย์ และคณะ. 2560. รายงานการวิจัย เรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการขยายผลการผลิตข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

อลิสรา เลี้ยงรื่นรมย์ และสุชกมล รัตนสุภา (2559). บทความแนวปฏิบัติที่ดี เรื่อง “การสื่อสารขยายผลการผลิตข้าวไรในแปลงยางพารา เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน” โครงการประชุมสัมมนาเครือข่ายการจัดการความรู้ฯ ครั้งที่ 10.